

Wielomiany

§ II.1. Określenie wielomianu. Pierścienie wielomianowe

(II.1) DEFINICJA. *Wielomianem nad pierścieniem $\mathcal{A}$ albo po prostu wielomianem nazywamy każdy ciąg nieskończony*

$$(i) \quad a := (a_0, a_1, \dots), \quad a_0, a_1, \dots \in \mathcal{A},$$

spełniający warunek

$$(II.2) \quad \bigvee_{n \in \mathbb{N}} \bigwedge_{k \geq n} a_k = 0. \quad \blacksquare$$

(II.3) DEFINICJA. *Współczynnikami wielomianu (i) nazywamy elementy $a_0, a_1, \dots$* $\blacksquare$

(II.4) DEFINICJA. *Wyrazem wolnym wielomianu (i) nazywamy jego współczynnik a_0 .* $\blacksquare$

(II.5) DEFINICJA. *Wielomian (i) nazywamy zerowym wtedy i tylko wtedy, gdy jego wszystkie współczynniki są $\mathcal{A}$ -zerami.* $\blacksquare$

(II.6) DEFINICJA. *W pierścieniu $\mathcal{A}$ z jedyneką wielomian (i) nazywamy jedynkowym wtedy i tylko wtedy, gdy $a_0 = 1$, a wszystkie pozostałe współczynniki są $\mathcal{A}$ -zerami.* $\blacksquare$

W niniejszym rozdziale wielomian zerowy oznaczamy symbolem o , a wielomian jedynkowy symbolem e . Mamy zatem

$$o := (0, 0, \dots), \quad e := (1, 0, 0, \dots).$$

(II.7) DEFINICJA. *Stopniem wielomianu niezerowego (i) nazywamy taką liczbę całkowitą nieujemną n , że*

$$a_n \neq 0 \wedge \bigwedge_{k > n} a_k = 0.$$

Stopniem wielomianu zerowego nazywamy liczbę nieskończoną $-\infty$. $\blacksquare$

Stopień wielomianu (i) oznaczamy symbolem $\text{st } a$.

(II.8) DEFINICJA. *Wielomian (i) nazywamy statym wtedy i tylko wtedy, gdy $\text{st } a = 0$ albo $\text{st } a = -\infty$.* $\blacksquare$

(II.9) DEFINICJA. Najwyższym współczynnikiem wielomianu niezerowego (i) nazywamy współczynnik a_n , gdzie $n := \text{st } a$. Wielomian zerowy nie ma najwyższego współczynnika. ■

(II.10) DEFINICJA. Wielomian nazywamy *lewostronnie* (*prawostronnie*) *nieosobliwym* wtedy i tylko wtedy, gdy nie jest zerowy, a jego najwyższy współczynnik ma lewą (prawą) odwrotność. Wielomian nazywamy *nieosobliwym* wtedy i tylko wtedy, gdy jest zarówno lewostronnie jak i prawostronnie nieosobliwy, tzn. gdy jest niezerowy i jego najwyższy współczynnik jest odwracalny. ■

(II.11) DEFINICJA. Wielomian nad pierścieniem z jedynek $\mathcal{A}$ nazywamy *monicznym* wtedy i tylko wtedy, gdy nie jest zerowy, a jego najwyższy współczynnik jest $\mathcal{A}$ -jedyką. ■

Z powyższych definicji wynika, że każdy wielomian moniczny jest nieosobliwy.

(II.12) DEFINICJA. Pierścieniem wielomianowym generowanym przez pierścień $\mathcal{A}$ albo po prostu *pierścieniem wielomianowym* nazywamy pierścień

$$(ii) \quad \mathcal{P}[\mathcal{A}] := (\mathfrak{P}[\mathcal{A}], +, \cdot, -, o),$$

w przypadku pierścienia $\mathcal{A}$ z jedyką — pierścień z jedyką

$$(iii) \quad \mathcal{P}[\mathcal{A}] := (\mathfrak{P}[\mathcal{A}], +, \cdot, -, o, e),$$

a w przypadku pierścienia $\mathcal{A}$ z transpozycją — pierścień z transpozycją

$$(iv) \quad \mathcal{P}[\mathcal{A}] := (\mathfrak{P}[\mathcal{A}], +, \cdot, -, s, t, o, e),$$

gdzie $\mathfrak{P}[\mathcal{A}]$ jest zbiorem wszystkich wielomianów nad pierścieniem $\mathcal{A}$, a $+$, $\cdot$, $-$, s , t są operacjami określonymi dla dowolnych wielomianów

$$(v) \quad a := (a_0, a_1, \dots), \quad b := (b_0, b_1, \dots), \quad a_0, b_0, a_1, b_1, \dots \in \mathcal{A},$$

wzorami:

$$(II.13) \quad a + b := (a_0 + b_0, a_1 + b_1, \dots),$$

$$(II.14) \quad ab := (c_0, c_1, \dots),$$

gdzie $c_k := \sum_{j=0}^k a_j b_{k-j}$ dla $k=0, 1, \dots$,

$$(II.15) \quad -a := (-a_0, -a_1, \dots),$$

$$(II.16) \quad \bar{a} := (\bar{a}_0, \bar{a}_1, \dots),$$

$$(II.17) \quad a^T := (a_0^T, a_1^T, \dots). \quad \blacksquare$$

Sprawdzamy z łatwością, że dla pierścienia (ii) są spełnione wszystkie warunki (I.39), ..., (I.45), dla pierścienia (iii) ponadto

$$(II.18)_e \quad ea = ae = a,$$

a dla pierścienia (iv) jeszcze warunki (I.62), ..., (I.68).

Pierścień wielomianowy (iii) i (iv) traktujemy jako pierścień nad pierścieniem z jedyką $\mathcal{A}$, przyjmując, że dla dowolnego wielomianu (i) i dowolnego elementu $\alpha \in \mathcal{A}$

jest

$$(II.19) \quad \alpha a := (\alpha a_0, \alpha a_1, \dots),$$

$$(II.20) \quad a\alpha := (a_0\alpha, a_1\alpha, \dots).$$

Sprawdzamy z łatwością, że są wtedy spełnione wszystkie warunki (I.193), ..., (I.208), gdzie o jest wielomianem zerowym, a e wielomianem jedynkowym pierścienia $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$.

(II.21) TWIERDZENIE. Dla dowolnych wielomianów (v) jest

$$(II.22) \quad \text{st}(a+b) \leq \max(\text{st } a, \text{st } b),$$

$$(II.23) \quad \text{st}(ab) \leq \text{st } a + \text{st } b,$$

$$(II.24) \quad \text{st } a = \text{st } \bar{a} = \text{st } a^T = \text{st } a^*.$$

We wzorze (II.22) mamy ostrą nierówność $<$ jedynie wtedy, gdy $\text{st } a = \text{st } b \neq -\infty$ i suma najwyższych współczynników wielomianów a i b jest równa 0. W pozostałych przypadkach w (II.22) mamy równość. We wzorze (II.23) mamy ostrą nierówność $<$ jedynie wtedy, gdy wielomiany a , b są niezerowe, a iloczyn ich najwyższych współczynników jest równy 0. W pozostałych przypadkach w (II.23) mamy równość.

Dowód. Niech $\text{st } a = m$, $\text{st } b = n$, $m, n \neq -\infty$. Zatem

$$a := (a_0, a_1, \dots, a_m, 0, 0, \dots), \quad b := (b_0, b_1, \dots, b_n, 0, 0, \dots), \quad a_m, b_n \neq 0.$$

Mamy $(a+b)_k = a_k + b_k = 0$ dla $k > \max(m, n)$. Jeżeli $m < n$, to $(a+b)_n = b_n \neq 0$, a jeżeli $m > n$, to $(a+b)_m = a_m \neq 0$, wobec czego dla $m \neq n$ jest $\text{st}(a+b) = \max(\text{st } a, \text{st } b)$. Jeżeli $m = n$, to $(a+b)_m = a_m + b_m$ i jeżeli $a_m + b_m \neq 0$, to $\text{st}(a+b) = \max(\text{st } a, \text{st } b)$, a jeżeli $a_m + b_m = 0$, to $\text{st}(a+b) < \max(\text{st } a, \text{st } b)$. Mamy dalej $(ab)_k = 0$ dla $k > m+n$ i $(ab)_{m+n} = a_m b_n$. Jeżeli $a_m b_n \neq 0$, to $\text{st}(ab) = \text{st } a + \text{st } b$, a jeżeli $a_m b_n = 0$, to $\text{st}(ab) < \text{st } a + \text{st } b$.

Jeżeli $m = -\infty$, to $a = o$ i $\text{st}(a+b) = \text{st } b = \max(\text{st } a, \text{st } b)$ oraz $\text{st}(ab) = \text{st } o = -\infty = -\infty + \text{st } b = \text{st } a + \text{st } b$. Jeżeli $n = -\infty$, to $b = o$ i, analogicznie, $\text{st}(a+b) = \max(\text{st } a, \text{st } b)$ i $\text{st}(ab) = \text{st } a + \text{st } b$.

Jeżeli $m = -\infty$, to $a = \bar{a} = a^T = a^* = o$ i $\text{st } a = \text{st } \bar{a} = \text{st } a^T = \text{st } a^*$. Jeżeli $m \neq -\infty$ i $a := (a_0, a_1, \dots, a_m, 0, 0, \dots)$, $a_m \neq 0$, to na mocy (I.91) $\bar{a}_m \neq 0$, $a_m^T \neq 0$, $a_m^* \neq 0$ i wobec tego również $\text{st } a = \text{st } \bar{a} = \text{st } a^T = \text{st } a^*$. ■

(II.25) TWIERDZENIE. Jeżeli dla wielomianów (v) a jest lewostronnie nieosobliwy albo b prawostronnie nieosobliwy, albo pierścień $\mathcal{A}$ nie zawiera właściwych dzielników zera, to

$$(II.26) \quad \text{st}(ab) = \text{st } a + \text{st } b.$$

Dowód. Gdyby wzór (II.26) nie zachodził, wtedy na mocy twierdzenia (II.21) wielomiany a i b byłyby niezerowe, a iloczyn ich najwyższych współczynników $a_m \neq 0$ i $b_n \neq 0$ byłby $a_m b_n = 0$. Jeżeli a jest lewostronnie nieosobliwy, to oznacza to, że a_m ma lewą odwrotność α i otrzymalibyśmy $\alpha a_m b_n = 0$, czyli $b_n = 0$, co byłoby sprzeczne. Jeżeli b jest prawostronnie nieosobliwy, to otrzymalibyśmy analogiczną sprzeczność. Gdy pierścień $\mathcal{A}$ nie ma właściwych dzielników zera, wtedy dla $a_m \neq 0$ i $b_n \neq 0$ musi być $a_m b_n \neq 0$. Stąd wynika teza. ■

Niech teraz $\mathcal{A}$ będzie pierścieniem z jedyneką i niech

$$(II.27) \quad \lambda := (0, 1, 0, 0, 0, \dots).$$

Z łatwością dowodzimy przez indukcję, że dla dowolnego $k \in \mathbb{N}_0$

$$\lambda^k = (\underbrace{0, \dots, 0}_{k \text{ razy}}, 1, 0, 0, \dots)$$

i dla dowolnego $\alpha \in \mathcal{A}$ jest $\alpha \lambda^k = \lambda^k \alpha$. Wobec tego każdy wielomian $a := (a_0, a_1, \dots)$ można napisać w postaci:

$$(II.28) \quad a = \sum_{j=0}^{\infty} a_j \lambda^j = \sum_{j=0}^{\infty} \lambda^j a_j,$$

gdzie $\lambda^0 = e$. Przyjmując, że

$$\sum_{j=0}^n a_j \lambda^j = \sum_{j=0}^n \lambda^j a_j = 0 \quad \text{dla} \quad n < 0,$$

możemy wzór (II.28) napisać w postaci:

$$(II.29) \quad a = \sum_{j=0}^n a_j \lambda^j = \sum_{j=0}^n \lambda^j a_j, \quad \text{gdzie} \quad n := \text{st } a.$$

(II.30) PRZYKŁAD. Wielomiany w zakresie, w jakim poznajemy je w szkole średniej, są to wielomiany postaci (II.29), generowane przez ciało liczb rzeczywistych $\mathcal{R}$. Jednak – mimo podobieństwa formy – występuje zasadnicza różnica. W szkole średniej określa się wielomiany (II.29) jako funkcje zmiennej λ , podczas gdy tutaj λ jest konkretnym ciągiem (II.27). Algebraiczna definicja (II.1) wielomianów jest – zdaniem autora – wygodniejsza od funkcyjnej, a podobieństwo formy powinno czytelnikowi ułatwić przyswojenie sobie faktów wynikających z przedstawionej teorii. Ponadto – jak zobaczymy niżej – algebraiczna definicja wielomianów nie wyklucza możliwości funkcyjnego ich traktowania przez wprowadzenie pojęcia funkcji wielomianowej. ■

§ II.2. Wartość wielomianu w punkcie. Pierwiastki wielomianu

(II.31) DEFINICJA. Lewą (prawą) wartością wielomianu (II.29) nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$ w punkcie $x \in \mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$, nazywamy element ${}_{(x)}a \in \mathcal{X}$. ($a_{(x)} \in \mathcal{X}$) określony wzorem:

$$(II.32) \quad {}_{(x)}a := \sum_{j=0}^n x^j a_j \quad (a_{(x)} := \sum_{j=0}^n a_j x^j). \quad \blacksquare$$

(II.33) DEFINICJA. Jeżeli $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$ i jeżeli lewa wartość wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w punkcie $x \in \mathcal{X}$ jest równa prawej, tzn. ${}_{(x)}a = a_{(x)}$, to nazywamy ją wartością wielomianu a w punkcie x i oznaczamy symbolem $a(x)$. ■

(II.34) PRZYKŁAD. Jak wynika z porównania wzorów (II.29) i (II.32), wartość wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedyneką, w punkcie $\lambda \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie λ jest wielomianem (II.27), jest równa samemu wielomianowi a , czyli

$$(II.35) \quad a(\lambda) = a. \quad \blacksquare$$

(II.36) DEFINICJA. Jeżeli $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$, to *prawym (lewym) iloczynem dowolnego elementu $x \in \mathcal{X}$ przez dowolny wielomian $a := (a_0, a_1, \dots) \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nazywamy wielomian*

$$(II.37) \quad xa := (xa_0, xa_1, \dots) \in \mathcal{P}[\mathcal{X}] \quad (ax := (a_0x, a_1x, \dots) \in \mathcal{P}[\mathcal{X}]). \quad \blacksquare$$

(II.38) TWIERDZENIE. Dla lewej (prawej) wartości sumy wielomianów

$$(i) \quad a := (a_0, a_1, \dots), \quad b := (b_0, b_1, \dots), \quad a_0, b_0, a_1, b_1, \dots \in \mathcal{A}$$

w punkcie $x \in \mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$, zachodzi wzór

$$(II.39) \quad {}_{(x)}(a+b) = {}_{(x)}a + {}_{(x)}b \quad ((a+b)_{(x)} = a_{(x)} + b_{(x)}).$$

Dla lewej (prawej) wartości iloczynu wielomianów (i) w punkcie $x \in \mathcal{X}$ mamy

$$(II.40) \quad {}_{(x)}(ab) = {}_{(x)}({}_{(x)}a \cdot b) \quad ((ab)_{(x)} = (a \cdot b)_{(x)}).$$

Dowód. Wzór (II.39) wynika bezpośrednio z określenia lewej (prawej) wartości wielomianu w punkcie x oraz wzoru (II.13). Dla iloczynu wielomianów (i) mamy na mocy (II.41)

$$(ii) \quad {}_{(x)}(ab) = \sum_{k=0}^{\infty} x^k \sum_{j=0}^k a_j b_{k-j} = \sum_{k=0}^{\infty} \sum_{j=0}^k x^k a_j b_{k-j} = \sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=j}^{\infty} x^{k-j} x^j a_j b_{k-j} = \\ = \sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=0}^{\infty} x^k x^j a_j b_k = \sum_{k=0}^{\infty} x^k \left(\sum_{j=0}^{\infty} x^j a_j \right) b_k = {}_{(x)}({}_{(x)}a \cdot b).$$

Dowód dla prawej wartości jest analogiczny. $\blacksquare$

(II.41) TWIERDZENIE. Jeżeli $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$ i jest przemienny, to wzór (II.40) jest równoważny wzorowi

$$(II.42) \quad {}_{(x)}(ab) = {}_{(x)}a \cdot {}_{(x)}b \quad ((ab)_{(x)} = a_{(x)} \cdot b_{(x)}).$$

Dowód. Na mocy (ii) mamy

$${}_{(x)}(ab) = \sum_{k=0}^{\infty} x^k \left(\sum_{j=0}^{\infty} x^j a_j \right) b_k = \sum_{k=0}^{\infty} \left(\sum_{j=0}^{\infty} x^j a_j \right) x^k b_k = \\ = \left(\sum_{j=0}^{\infty} x^j a_j \right) \left(\sum_{k=0}^{\infty} x^k b_k \right) = {}_{(x)}a \cdot {}_{(x)}b.$$

Dowód dla prawej wartości jest analogiczny. $\blacksquare$

(II.43) TWIERDZENIE. Jeżeli $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$ i dla do-

wolnych $y \in \mathcal{X}$, $c \in \mathcal{A}$ jest

$$(iii) \quad cy = yc,$$

to lewa (prawa) wartość dowolnego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w dowolnym punkcie $x \in \mathcal{X}$ jest wartością tego wielomianu w punkcie x .

Dowód wynika ze wzorów (II.32) i (iii). ■

(II.44) TWIERDZENIE. Jeżeli $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$ i dla dowolnych $y \in \mathcal{X}$, $c \in \mathcal{A}$ jest spełniony warunek (iii), to dla dowolnych wielomianów $a, b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ i dowolnego elementu $x \in \mathcal{X}$ jest

$$(II.45) \quad (a+b)(x) = a(x) + b(x).$$

$$(II.46) \quad (ab)(x) = a(x) \cdot b(x).$$

Dowód. Wzór (II.45) wynika ze wzoru (II.39) na mocy twierdzenia (II.43). Następnie na mocy (ii) i (iii) mamy

$$\begin{aligned} {}_{(x)}(ab) &= \sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=0}^{\infty} x^k x^j a_j b_k = \sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=0}^{\infty} x^j x^k a_j b_k = \\ &= \sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=0}^{\infty} x^j a_j x^k b_k = \left(\sum_{j=0}^{\infty} x^j a_j \right) \left(\sum_{k=0}^{\infty} x^k b_k \right) = {}_{(x)}a \cdot {}_{(x)}b, \end{aligned}$$

skąd na mocy twierdzenia (II.43) otrzymujemy wzór (II.46). ■

(II.47) DEFINICJA. Lewym (prawym) miejscem zerowym wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w pierścieniu $\mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$, nazywamy każdy taki element $x \in \mathcal{X}$, że ${}_{(x)}a = 0$ ($a_{(x)} = 0$), gdzie 0 jest $\mathcal{X}$ -zerem. ■

(II.48) DEFINICJA. Miejscem zerowym wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w pierścieniu $\mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$, nazywamy każdy taki element $x \in \mathcal{X}$, który jest zarówno lewym jak i prawym miejscem zerowym wielomianu a , tzn. każdy taki element $x \in \mathcal{X}$, dla którego $a(x) = 0$, gdzie 0 jest $\mathcal{X}$ -zerem. ■

(II.49) DEFINICJA. Lewym (prawym) pierwiastkiem wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nazywamy każde jego lewe (prawe) miejsce zerowe w pierścieniu z jedynką $\mathcal{A}$. ■

(II.50) DEFINICJA. Pierwiastkiem wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nazywamy każde jego miejsce zerowe w pierścieniu z jedynką $\mathcal{A}$, tzn. każdy taki element $x \in \mathcal{A}$, że $a(x) = 0$, gdzie 0 jest $\mathcal{A}$ -zerem. ■

(II.51) TWIERDZENIE. Jeżeli $x \in \mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$, jest lewym (prawym) miejscem zerowym wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, to x jest również lewym (prawym) miejscem zerowym wielomianu ab (wielomianu ba), gdzie $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$.

Dowód wynika z definicji (II.47) i wzoru (II.40). ■

§ II.3. Podzielność wielomianów

(II.52) TWIERDZENIE. *Każdy pierścień wielomianowy $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nad pierścieniem całkowitym $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z quasi-podzielnością z funkcją porządkującą $\varphi : \mathcal{P}[\mathcal{A}] \rightarrow \mathfrak{N}_0$ określoną dla dowolnego wielomianu $x \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ wzorem*

$$(II.53) \quad \varphi(x) := \begin{cases} \text{st } x + 1, & \text{gd}y \quad \text{st } x \geq 0, \\ 0, & \text{gd}y \quad \text{st } x = -\infty. \end{cases}$$

Dowód. Funkcja (II.53) spełnia warunki (I.305), (I.306) i jest funkcją porządkującą. Niech $a, b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ i niech $b \neq 0$. Zatem $\text{st } b \neq -\infty$. Jeżeli $\text{st } a < \text{st } b$, to kładąc $q := 0$, $r := a$ i $\alpha = 1$ otrzymujemy

$$(II.54) \quad \begin{aligned} \alpha a &= qb + r, & \alpha &\neq 0, \\ \varphi(r) &< \varphi(b). \end{aligned}$$

Możemy zatem założyć, że $\text{st } a \geq \text{st } b \geq 0$. Niech $m := \text{st } a$, $n := \text{st } b$ i

$$a := \sum_{j=0}^m a_j \lambda^j, \quad b := \sum_{j=0}^n b_j \lambda^j, \quad a_m, b_n \neq 0,$$

gdzie $a_0, \dots, a_m, b_0, \dots, b_n \in \mathcal{A}$, a λ jest wielomianem (II.27). Niech $u := a_m \lambda^{m-n}$. Mamy wtedy

$$(i) \quad \begin{aligned} c := b_n a - ub &= \sum_{j=0}^m a_j b_n \lambda^j - \sum_{j=0}^n a_m \lambda^{m-n} b_j \lambda^j = \\ &= \sum_{j=0}^m a_j b_n \lambda^j - \sum_{j=0}^n a_m b_j \lambda^{j+m-n} = \\ &= \sum_{j=0}^{m-1} a_j b_n \lambda^j - \sum_{j=0}^{n-1} a_m b_j \lambda^{j+m-n}, \end{aligned}$$

wobec czego $\text{st } c < \text{st } a = m$. Wykazaliśmy zatem, że jeżeli $b \neq 0$ i $\text{st } a \geq \text{st } b$, to istnieją takie wielomiany $u, c \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ i taki element $b_n \in \mathcal{A}$, że

$$(ii) \quad b_n a = ub + c, \quad \text{st } c < \text{st } a, \quad b_n \neq 0.$$

Jeżeli $\text{st } c < \text{st } b$, to kładąc $q := u$, $r := c$, $\alpha := b_n$, otrzymujemy (II.54). Jeżeli $\text{st } c \geq \text{st } b$, to na mocy już przeprowadzonego rozumowania istnieją takie wielomiany $v, d \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ i taki element $\beta \in \mathcal{A}$, $\beta \neq 0$, że $\beta c = vb + d$ i $\text{st } d < \text{st } c$, czyli

$$\beta b_n a = (\beta u + v)b + d, \quad \text{st } d < \text{st } c < \text{st } a, \quad \beta b_n \neq 0.$$

Przez indukcję skończoną dochodzimy do wzorów (II.54). ■

(II.55) DEFINICJA. Pierścień wielomianowy $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nazywamy *regularnym* wtedy i tylko wtedy, gdy $\mathcal{A}$ jest pierścieniem całkowitym, a $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ na mocy twierdzenia (II.52) jest traktowany jako pierścień z quasi-podzielnością z funkcją porządkującą określoną wzorem (II.53). ■

(II.56) TWIERDZENIE. *Każdy pierścień wielomianowy $\mathcal{P}[\mathcal{F}]$ nad ciałem $\mathcal{F}$ jest pierścieniem z podzielnością z funkcją porządkującą (II.52) i jest regularny.*

Dowód. Analogiczny do dowodu twierdzenia (II.52). ■

(II.57) PRZYKŁAD. Pierścień wielomianowy $\mathcal{P}[\mathcal{C}]$ generowany przez ciało liczb zespolonych $\mathcal{C}$ jest pierścieniem z podzielnością z funkcją porządkującą (II.53) i jest regularny. Dla wielomianów

$$a := (1-i)e - i\lambda + \lambda^2 - (1+i)\lambda^3 + 2i\lambda^4,$$

$$b := (-3+2i)e + (3-5i)\lambda + (4+3i)\lambda^2,$$

gdzie e jest wielomianem jedynkowym, λ – wielomianem (II.27) i $\lambda^0 = e$, mamy

$$b_2^{-1} = \frac{1}{4+3i} = \frac{4}{25} - \frac{3}{25}i,$$

$$2ib_2^{-1} = \frac{6}{25} + \frac{8}{25}i, \quad u := \left(\frac{6}{25} + \frac{8}{25}i\right)\lambda^2,$$

$$c := a - ub = (1-i)e - i\lambda + \left(\frac{59}{25} + \frac{12}{25}i\right)\lambda^2 + \left(-\frac{83}{25} - \frac{19}{25}i\right)\lambda^3,$$

$$v := \left(-\frac{83}{25} - \frac{19}{25}i\right)\left(\frac{4}{25} - \frac{3}{25}i\right)\lambda = \left(-\frac{389}{625} + \frac{173}{625}i\right)\lambda,$$

$$d := c - vb = (1-i)e + \left(-\frac{821}{625} + \frac{672}{625}i\right)\lambda + \left(\frac{1777}{625} - \frac{2164}{625}i\right)\lambda^2,$$

$$w := \left(\frac{1777}{625} - \frac{2164}{625}i\right)\left(\frac{4}{25} - \frac{3}{25}i\right)e = \left(\frac{616}{15625} - \frac{13987}{15625}i\right)e,$$

$$r := d - wb = \left(-\frac{10501}{15625} - \frac{58818}{15625}i\right)e + \left(\frac{47562}{15625} + \frac{61841}{15625}i\right)\lambda.$$

Stąd $a = ub + c = (u+v)b + d = (u+v+w)b + r$ i kładąc

$$q := u + v + w = \left(\frac{616}{15625} - \frac{13987}{15625}i\right)e + \left(-\frac{389}{625} + \frac{173}{625}i\right)\lambda + \left(\frac{6}{25} + \frac{8}{25}i\right)\lambda^2,$$

otrzymujemy $a = qb + r$, $\varphi(r) < \varphi(b)$, gdzie φ jest funkcją (II.53). ■

Przyjmujemy, że w każdym pierścieniu wielomianowym jest określona funkcja porządkująca (II.53).

(II.58) TWIERDZENIE. *W dowolnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ każdy wielomian jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny z resztą w sensie wzorów (I.307) i (I.308) przez każdy wielomian prawostronnie (lewostronnie) nieosobliwy.*

Dowód jest analogiczny do dowodu twierdzenia (II.52), jeżeli zamiast (i) przyjąć

$$c := a - bu \quad (c := a - ub),$$

gdzie $u := b_n^{-1}a_m\lambda^{m-n}$ ($u := a_m b_n^{-1}\lambda^{m-n}$), $b_n b_n^{-1} = 1$ ($b_n^{-1}b_n = 1$). ■

(II.59) TWIERDZENIE. *W dowolnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ każdy wielomian jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny z resztą przez każdy wielomian moniczny.*

Dowód wynika z twierdzenia poprzedniego. ■

(II.60) TWIERDZENIE. *Iloraz i reszta z lewostronnego (prawostronnego) podzielenia dowolnego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ przez dowolny wielomian nieosobliwy $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ są określone jednoznacznie.*

Dowód. Na mocy twierdzenia (II.58) wielomian a jest podzielny z resztą przez wielomian b . Jeżeli

$$a = bq_1 + r_1, \quad a = bq_2 + r_2,$$

$$\text{st } r_1 < \text{st } b, \quad \text{st } r_2 < \text{st } b,$$

to

$$b(q_1 - q_2) = r_2 - r_1.$$

Na mocy (II.22) i (II.23) mamy $\text{st}(r_2 - r_1) \leq \max(\text{st } r_1, \text{st } r_2) < \text{st } b$ oraz $\text{st}(r_2 - r_1) = \text{st}(b(q_1 - q_2)) = \text{st } b + \text{st}(q_2 - q_1)$, ponieważ z nieosobliwości wielomianu b wynika, że iloczyn najwyższych współczynników wielomianów b i $q_2 - q_1$ nie może być zerem, gdy te wielomiany nie są zerowe. Gdyby $\text{st}(q_2 - q_1) \neq -\infty$, mielibyśmy $\text{st } b \leq \text{st}(r_2 - r_1) < \text{st } b$, co dałoby sprzeczność. Zatem $\text{st}(q_2 - q_1) = -\infty$, co oznacza, że $q_1 = q_2$. Stąd równość $r_1 = r_2$. Dowód dla prawostronnego dzielenia jest analogiczny. ■

(II.61) TWIERDZENIE. Jeżeli w dowolnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$

$$(iii) \quad a = bq + r, \quad \text{st } r < \text{st } b,$$

gdzie b jest wielomianem prawostronnie nieosobliwym i

$$a := \sum_{j=0}^m a_j \lambda^j, \quad b := \sum_{j=0}^n b_j \lambda^j, \quad q := \sum_{j=0}^k q_j \lambda^j, \quad a_m, b_n, q_k \neq 0,$$

gdzie $a_0, \dots, a_m, b_0, \dots, b_n, q_0, \dots, q_k \in \mathcal{A}$, a λ jest wielomianem (II.27), to iloraz q i reszta r są określone wzorami:

$$(II.62) \quad q_k = b_n^{-1} a_m, \\ q_{k-l} = b_n^{-1} (a_{m-l} - \sum_{j=1}^{\min(n, l)} b_{n-j} q_{k-l+j}) \quad \text{dla } l=1, \dots, k,$$

$$(II.63) \quad r = a - bq.$$

Jeżeli natomiast b jest wielomianem lewostronnie nieosobliwym i

$$(iv) \quad a = qb + r, \quad \text{st } r < \text{st } b,$$

to iloraz q i reszta r są określone wzorami:

$$(II.64) \quad q_k = a_m b_n^{-1}, \\ q_{k-l} = (a_{m-l} - \sum_{j=1}^{\min(n, l)} q_{k-l+j} b_{n-j}) b_n^{-1} \quad \text{dla } l=1, \dots, k,$$

$$(II.65) \quad r = a - qb.$$

Dowód. Polega na sprawdzeniu, że gdy są spełnione wzory (II.62) i (II.63), wtedy są spełnione warunki (iii), a gdy są spełnione wzory (II.64) i (II.65), wtedy warunki (iv). ■

(II.66) TWIERDZENIE. Jeżeli wielomian $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest lewostronnie nieosobliwy, to dla dowolnego wielomianu $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$

$$(II.67) \quad ab = 0 \Rightarrow b = 0.$$

Jeżeli wielomian $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest prawostronnie nieosobliwy, to dla dowolnego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$

$$(II.68) \quad ab = o \Rightarrow a = o.$$

Dowód. Jeżeli wielomian a jest lewostronnie nieosobliwy, to $\text{st } a \neq -\infty$, a na mocy twierdzenia (II.25) $\text{st}(ab) = -\infty = \text{st } a + \text{st } b$, skąd jest $\text{st } b = -\infty$, czyli $b = o$. Dowód drugiej części tezy jest analogiczny. ■

(II.69) TWIERDZENIE. Jeżeli ${}_{(x)}a$ ($a_{(x)}$) jest lewą (prawą) wartością wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w punkcie $x \in \mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedyneką $\mathcal{A}$, i jeżeli 0 jest $\mathcal{X}$ -zerem, 1 — $\mathcal{X}$ -jedyneką, $I := (1, 0, 0, \dots)$, $\Lambda := (0, 1, 0, 0, \dots)$, $\alpha := 1a \in \mathcal{P}[\mathcal{X}]$ ($\alpha := a1 \in \mathcal{P}[\mathcal{X}]$), $\beta := (x, -1, 0, 0, \dots) = xI - \Lambda \in \mathcal{P}[\mathcal{X}]$, to reszta lewostronnego (prawostronnego) podzielenia wielomianu α przez wielomian β jest równa ${}_{(x)}aI$ ($a_{(x)}I$).

Dowód. Rozpatrzmy przypadek lewej wartości wielomianu a w punkcie x . Na mocy twierdzenia (II.58) wielomian α jest podzielny z resztą przez wielomian β . Istnieje zatem lewy iloraz $\gamma \in \mathcal{P}[\mathcal{X}]$ i lewa reszta $\rho \in \mathcal{P}[\mathcal{X}]$ takie, że $\alpha = \beta\gamma + \rho$ i $\text{st } \rho < \text{st } \beta = 1$. Oznacza to, że reszta ρ jest wielomianem stałym i ma postać rI , gdzie $r \in \mathcal{X}$. Ponieważ ${}_{(x)}\beta = 0$, więc na mocy (II.40) jest ${}_{(x)}(\beta\gamma) = 0$ i na mocy (II.39) ${}_{(x)}\alpha = {}_{(x)}\rho = r$. Zatem $\rho = {}_{(x)}a \cdot I$. Dowód dla prawej wartości wielomianu a w punkcie x jest analogiczny. ■

(II.70) TWIERDZENIE. Reszta z lewostronnego (prawostronnego) podzielenia wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ przez wielomian $b := (x, -1, 0, 0, \dots) = xe - \lambda \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedyneką, $x \in \mathcal{A}$, e jest wielomianem jedynekowym, a λ wielomianem (II.27), jest równa ${}_{(x)}a \cdot e$ ($a_{(x)} \cdot e$).

Dowód. Twierdzenie (II.70) jest szczególnym przypadkiem twierdzenia (II.69). ■

(II.71) TWIERDZENIE. W oznaczeniach twierdzenia (II.69) element $x \in \mathcal{X}$ jest lewym (prawym) miejscem zerowym wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w pierścieniu $\mathcal{X}$ wtedy i tylko wtedy, gdy wielomian α jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny przez wielomian β . ■

Dowód wynika z twierdzenia (II.69). ■

(II.72) TWIERDZENIE. Element $x \in \mathcal{A}$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedyneką, jest lewym (prawym) pierwiastkiem wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ wtedy i tylko wtedy, gdy wielomian a jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny przez wielomian $xe - \lambda$, gdzie e jest wielomianem jedynekowym, a λ — wielomianem (II.27).

Dowód. Twierdzenie (II.72) jest szczególnym przypadkiem twierdzenia (II.71). ■

(II.73) PRZYKŁAD. Niech $a \in \mathcal{P}[\mathcal{C}]$ będzie wielomianem z przykładu (II.57). Sprawdzamy, że liczba zespolona $-i$ jest pierwiastkiem wielomianu a , tzn. $a(-i) = 0$. Sprawdzamy również, że

$$a = (1-i)e - i\lambda + \lambda^2 - (1+i)\lambda^3 + 2i\lambda^4 = (-ie - \lambda)((1+i)e + i\lambda + (-1+i)\lambda^2 - 2i\lambda^3),$$

co oznacza, że wielomian a jest podzielny przez wielomian $-ie - \lambda$. ■

(II.74) DEFINICJA. Element $x \in \mathcal{A}$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedynką, nazywamy k -krotnym lewym (prawym) pierwiastkiem wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ wtedy i tylko wtedy, gdy wielomian a jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny przez wielomian $(xe - \lambda)^k \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, a nie jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny przez wielomian $(xe - \lambda)^{k+1} \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ ($k \in \mathbb{N}$). ■

(II.75) DEFINICJA. Element $x \in \mathcal{A}$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedynką, nazywamy k -krotnym pierwiastkiem wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ wtedy i tylko wtedy, gdy jest zarówno k -krotnym lewym jak i k -krotnym prawym pierwiastkiem tego wielomianu. ■

Pierwiastek jednokrotny wielomianu a nazywamy również *pierwiastkiem pojedynczym* tego wielomianu.

(II.76) PRZYKŁAD. Liczba zespolona $-i$ jest pierwiastkiem pojedynczym wielomianu a z przykładów (II.57) i (II.73), ponieważ wykazaliśmy w drugim z nich, że wielomian a jest podzielny przez wielomian $-ie - \lambda$, i mamy

$$a = (-ie - \lambda)^2((-1 - 4i)e + (3 - i)\lambda + 2i\lambda^2) + 5(-ie - \lambda),$$

co oznacza, że wielomian a nie jest podzielny przez wielomian $(-ie - \lambda)^2$. ■

(II.77) TWIERDZENIE. Jeżeli $\mathcal{A}$ jest pierścieniem całkowitym, to:

- 1° $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest także pierścieniem całkowitym,
- 2° lewa wartość dowolnego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w dowolnym punkcie $x \in \mathcal{A}$ jest równa prawej i jest równa wartości wielomianu a w punkcie x ,
- 3° dla dowolnych wielomianów $a, b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ i dowolnego elementu $x \in \mathcal{A}$ są prawdziwe wzory (II.45) i (II.46),
- 4° każdy lewy (prawy) pierwiastek dowolnego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest pierwiastkiem tego wielomianu,
- 5° iloraz i reszta z lewostronnego (prawostronnego) quasi-podzielenia dowolnego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ przez dowolny wielomian $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, $b \neq 0$, są odpowiednio ilorazem i resztą z quasi-podzielenia wielomianu a przez wielomian b ,
- 6° jeżeli wielomian $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest lewostronnie (prawostronnie) podzielny z resztą przez wielomian $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, to jest podzielny z resztą przez wielomian b , a iloraz i reszta z lewostronnego (prawostronnego) podzielenia a przez b są odpowiednio ilorazem i resztą z podzielenia a przez b .

Dowód. Jeżeli $\mathcal{A}$ jest pierścieniem przemiennym, to na mocy (II.14) $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest też pierścieniem przemiennym.

Jeżeli $\mathcal{A}$ nie zawiera właściwych dzielników zera, to dla dowolnych wielomianów niezerowych $a, b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ ich iloczyn ab jest na mocy twierdzenia (II.25) niezerowy. Oznacza to, że pierścień $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nie zawiera właściwych dzielników zera.

Z powyższego wynika część 1° tezy. Z przemienności pierścienia $\mathcal{A}$ wynika na mocy twierdzenia (II.43) i wzorów (II.19), (II.20) część 2°, a na mocy twierdzenia (II.41) część 3°. Część 4° wynika z 2°. Części 5° i 6° wynikają z przemienności pierścienia $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$. ■

(II.78) TWIERDZENIE. Każdy pierścień wielomianowy regularny, a w szczególności każdy pierścień wielomianowy nad ciałem jest pierścieniem całkowitym.

Dowód wynika z twierdzenia poprzedniego. ■

(II.79) TWIERDZENIE. Jeżeli a, b, c są wielomianami z regularnego pierścienia wielomianowego $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ i $c \neq 0$, to

$$ac = bc \Rightarrow a = b.$$

Dowód wynika z twierdzeń (II.78) i (I.112). ■

(II.80) TWIERDZENIE. Jeżeli a jest wielomianem z regularnego pierścienia wielomianowego $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$, a $x_1, \dots, x_n \in \mathcal{A}$ są różnymi pierwiastkami wielomianu a o krotnościach odpowiednio $k_1, \dots, k_n$, to wielomian a jest podzielny przez wielomian $(x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_n e - \lambda)^{k_n}$.

Dowód. Stosujemy indukcję. Dla $n=1$ twierdzenie jest prawdziwe na mocy definicji (II.74) i twierdzenia (II.77). Jeżeli jest prawdziwe dla pierwiastków $x_1, \dots, x_p$ ($p < n$), to istnieje taki wielomian $b \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że $a = (x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_p e - \lambda)^{k_p} \cdot b$. Jeżeli x_{p+1} jest pierwiastkiem wielomianu a o krotności k_{p+1} różnym od $x_1, \dots, x_p$, to

$$a(x_{p+1}) = (x_1 - x_{p+1})^{k_1} \dots (x_p - x_{p+1})^{k_p} \cdot b(x_{p+1}) = 0,$$

skąd $b(x_{p+1}) = 0$, co oznacza, że x_{p+1} jest pierwiastkiem wielomianu b . Niech l_{p+1} będzie jego krotnością. Istnieją zatem takie wielomiany $c, d \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że

$$a = (x_{p+1} e - \lambda)^{k_{p+1}} c, \quad b = (x_{p+1} e - \lambda)^{l_{p+1}} d,$$

skąd

$$(x_{p+1} e - \lambda)^{k_{p+1}} c = (x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_p e - \lambda)^{k_p} (x_{p+1} e - \lambda)^{l_{p+1}} d.$$

Gdyby $l_{p+1} > k_{p+1}$, wtedy na mocy twierdzenia (II.79) mielibyśmy

$$c = (x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_p e - \lambda)^{k_p} (x_{p+1} e - \lambda)^{l_{p+1} - k_{p+1}} d,$$

skąd $c(x_{p+1}) = 0$ i istniałby taki wielomian f , że $c = (x_{p+1} e - \lambda) f$ i $a = (x_{p+1} e - \lambda)^{k_{p+1}+1} f$, wbrew założeniu, że k_{p+1} jest krotnością pierwiastka x_{p+1} . Analogicznie wykazujemy, że nie może być także $l_{p+1} < k_{p+1}$, wobec czego $l_{p+1} = k_{p+1}$ i

$$a = (x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_{p+1} e - \lambda)^{k_{p+1}} d.$$

Jeżeli zatem twierdzenie jest prawdziwe dla $x_1, \dots, x_p$ ($p < n$), to jest również prawdziwe dla $x_1, \dots, x_{p+1}$. Na mocy indukcji otrzymujemy stąd tezę. ■

(II.81) DEFINICJA II.23. Łączną krotnością pierwiastków wielomianu a nazywamy liczbę całkowitą nieujemną $k = k_1 + \dots + k_s$, gdzie k_j ($j = 1, \dots, s$) jest krotnością pierwiastka x_j wielomianu a , który poza $x_1, \dots, x_s$ ($x_j \neq x_l$ dla $j \neq l$) nie ma już innych pierwiastków. ■

(II.82) TWIERDZENIE. Łączna krotność pierwiastków wielomianu a stopnia m , $m \neq -\infty$, z regularnego pierścienia wielomianowego $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest nie większa niż m .

Dowód wynika z twierdzenia (II.80), ponieważ na mocy twierdzenia (II.25)

$$\text{st}((x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_s e - \lambda)^{k_s}) = k_1 + \dots + k_s \leq m. \quad \blacksquare$$

(II.83) TWIERDZENIE. Łączna krotność pierwiastków dowolnego wielomianu stopnia $m > 0$ nad ciałem liczb zespolonych $\mathbb{C}$ jest równa m .

Dowód pomijamy, ponieważ jest długi i żmudny, a z punktu widzenia niniejszej książki nie ma znaczenia metodologicznego. Zainteresowanych odsyłamy, na przykład, do monografii A. Mostowskiego i M. Starka⁽¹⁾. ■

§ II.4. Największy wspólny dzielnik wielomianów

(II.84) TWIERDZENIE. *Dowolne, ale nie wszystkie zerowe, wielomiany $w_1, \dots, w_s$ z pierścienia wielomianowego nad ciałem (z regularnego pierścienia wielomianowego) mają największy wspólny dzielnik (największy wspólny quasi-dzielnik).*

Dowód wynika z twierdzeń (II.52), (II.56) i (I.341). ■

(II.85) TWIERDZENIE. *Jeżeli wielomiany d_1 i d_2 są największymi wspólnymi quasi-dzielnikami wielomianów $w_1, \dots, w_s$ w regularnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$, to istnieją takie elementy $a_1, a_2 \in \mathcal{A}$, $a_1, a_2 \neq 0$, że*

$$(II.86) \quad a_1 d_1 = a_2 d_2.$$

Dowód. Na mocy definicji największego wspólnego quasi-dzielnika istnieją takie elementy $a_1, a_2 \in \mathcal{A}$, $a_1, a_2 \neq 0$, że wielomian $a_1 d_1$ jest podzielny przez wielomian d_2 , a wielomian $a_2 d_2$ jest podzielny przez wielomian d_1 , czyli istnieją takie wielomiany $v_1, v_2 \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że

$$(i) \quad a_1 d_1 = v_2 d_2, \quad a_2 d_2 = v_1 d_1,$$

skąd $a_1 a_2 d_1 = v_1 v_2 d_1$ i na mocy twierdzenia (II.79) $v_1 v_2 \equiv a_1 a_2$. Wobec tego $\text{st}(v_1 v_2) = 0$ i na mocy twierdzenia (II.25) $\text{st } v_1 = \text{st } v_2 = 0$. Zatem istnieją takie elementy $v_1, v_2 \in \mathcal{A}$, $v_1, v_2 \neq 0$, że jest (i) i kładąc $a_2 = v_2$, otrzymujemy (II.86). ■

(II.87) TWIERDZENIE. *Dla dowolnych wielomianów $w_1, \dots, w_s$ z pierścienia wielomianowego $\mathcal{P}[\mathcal{F}]$ nad ciałem $\mathcal{F}$ istnieje dokładnie jeden największy wspólny dzielnik, będący wielomianem monicznym.*

Dowód. Największy wspólny dzielnik d wielomianów $w_1, \dots, w_s$ istnieje na mocy twierdzenia (II.84). Jeżeli a_m jest najwyższym współczynnikiem wielomianu d , to $d_1 := \frac{1}{a_m} d$ jest wielomianem monicznym i jest największym wspólnym dzielnikiem wielomianów $w_1, \dots, w_s$. Gdyby istniał inny jeszcze największy wspólny dzielnik d_2 , będący wielomianem monicznym, wtedy na mocy (II.86) byłoby $d_1 = d_2$. ■

(II.88) TWIERDZENIE. *Jeżeli co najmniej jeden z wielomianów $v, w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest pierścieniem wielomianowym nad ciałem $\mathcal{A}$ (regularnym pierścieniem wielomianowym), nie jest wielomianem zerowym, to istnieją takie wielomiany $p, q \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że*

$$(II.89) \quad pv + qw = d,$$

⁽¹⁾ A. Mostowski, M. Stark, *Elementy algebry wyższej*, wyd. IX, PWN, Warszawa 1977.

gdzie d jest największym wspólnym dzielnikiem (największym wspólnym quasi-dzielnikiem) wielomianów v i w .

Dowód. Rozpatrzmy przypadek, gdy $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest pierścieniem wielomianowym nad ciałem $\mathcal{A}$. Na mocy twierdzeń (II.56) i (I.331) dla wielomianów v i w istnieje skończony algorytm Euklidesa z funkcją porządkującą (II.53), czyli istnieje taki ciąg par $(v^{(k)}, w^{(k)})$, $k=0, 1, \dots, p$, że:

$$\begin{aligned} (v^{(0)}, w^{(0)}) &= (v, w), \\ (v^{(k+1)}, w^{(k+1)}) &= (r_1^{(k)}, r_2^{(k)}), \\ 0 \leq \text{st } b^{(k)} &\leq \min(\text{st } v^{(k)}, \text{st } w^{(k)}), \\ r_1^{(k)} &:= \begin{cases} b^{(k)}, & \text{gdy } b^{(k)} := v^{(k)}, \\ v^{(k)} - b^{(k)} q_1^{(k)}, & \text{gdy } b^{(k)} := w^{(k)}, \end{cases} \\ \text{(ii)} \quad r_2^{(k)} &:= \begin{cases} w^{(k)} - b^{(k)} q_2^{(k)}, & \text{gdy } b^{(k)} := v^{(k)}, \\ b^{(k)}, & \text{gdy } b^{(k)} := w^{(k)}, \end{cases} \\ \text{st } r_1^{(k)} &< \text{st } b^{(k)}, & \text{gdy } b^{(k)} := w^{(k)}, \\ \text{st } r_2^{(k)} &< \text{st } b^{(k)}, & \text{gdy } b^{(k)} := v^{(k)}, \\ (v^{(p+1)}, w^{(p+1)}) &= (d, 0) \quad \text{albo} \quad (v^{(p+1)}, w^{(p+1)}) = (0, d). \end{aligned}$$

Rozpatrzmy przypadek, gdy $\text{st } v \leq \text{st } w$. Można wobec tego przyjąć, że $b^{(0)} := v$. Wtedy $(v^{(1)}, w^{(1)}) = (r_1^{(0)}, r_2^{(0)}) = (v, w - v \cdot q_2^{(0)})$ i $\text{st } r_2^{(0)} < \text{st } b^{(0)} = \text{st } v$. Wobec tego $b^{(1)} := r_2^{(0)} = w^{(1)}$ i $(v^{(2)}, w^{(2)}) = (v - (w - v q_2^{(0)}) q_1^{(1)}, w - v \cdot q_2^{(0)})$. Z łatwością dowodzimy przez indukcję, że dla każdego $k \in \{0, 1, \dots, p\}$ istnieją takie wielomiany $p_1^{(k)}, p_2^{(k)}, q_1^{(k)}, q_2^{(k)} \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że $(v^{(k)}, w^{(k)}) = (p_1^{(k)} v + q_1^{(k)} w, p_2^{(k)} v + q_2^{(k)} w)$. Dla $k=p$ otrzymujemy stąd tezę. Dowód w przypadku, gdy $\text{st } v \geq \text{st } w$ i $b^{(0)} := w$ jest analogiczny.

Gdy $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest regularnym pierścieniem wielomianowym, dowód przebiega analogicznie. ■

(II.90) PRZYKŁAD. Obliczmy za pomocą algorytmu Euklidesa największy wspólny dzielnik następujących wielomianów $v, w \in \mathcal{P}[\mathcal{R}]$, gdzie $\mathcal{R}$ jest ciałem liczb rzeczywistych:

$$v := 2e - 2\lambda + \lambda^2 - \lambda^3 - \lambda^4 + \lambda^5, \quad w := -e - \lambda^2 + \lambda^4 + \lambda^6.$$

Zgodnie z (ii) mamy

$$\begin{aligned} (v^{(0)}, w^{(0)}) &:= (v, w), \quad \text{st } v < \text{st } w, \\ b^{(0)} &:= v, \\ w &= (e + \lambda)v + (-3e + 3\lambda^4), \\ r_1^{(0)} &:= v, \quad r_2^{(0)} := -3e + 3\lambda^4, \\ (v^{(1)}, w^{(1)}) &:= (v, -3e + 3\lambda^4), \quad \text{st } (-3e + 3\lambda^4) < \text{st } v, \\ b^{(1)} &:= -3e + 3\lambda^4 = w^{(1)}, \end{aligned}$$

$$v^{(1)} = v = (-3e + 3\lambda^4)(-\frac{1}{3}e + \frac{1}{3}\lambda) + (e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3),$$

$$r_1^{(1)} := e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3, \quad r_2^{(1)} := b^{(1)},$$

$$(v^{(2)}, w^{(2)}) := (e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3, -3e + 3\lambda^4),$$

$$b^{(2)} := v^{(2)} = e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3,$$

$$w^{(2)} := (e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3)(-3e - 3\lambda),$$

$$r_1^{(2)} := e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3, \quad r_2^{(2)} = 0.$$

Stąd $p=2$ i $(v^{(p+1)}, w^{(p+1)}) := (e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3, 0)$. Na mocy twierdzenia (I.341) wielomian $d := e - \lambda + \lambda^2 - \lambda^3$ jest największym wspólnym dzielnikiem wielomianów v i w .

Obliczymy teraz wielomiany p i q takie, aby była spełniona równość (II.89). Mamy

$$\begin{aligned} d = r_1^{(2)} = b^{(2)} = v^{(2)} = r_1^{(1)} = v - (-3e + 3\lambda^4)(-\frac{1}{3}e + \frac{1}{3}\lambda) = \\ = v + (\frac{1}{3}e - \frac{1}{3}\lambda)w^{(1)} = v + (\frac{1}{3}e - \frac{1}{3}\lambda)r_2^{(0)} = \\ = v + (\frac{1}{3}e - \frac{1}{3}\lambda)(w - (e + \lambda)v) = (\frac{2}{3}e + \frac{1}{3}\lambda^2)v + (\frac{1}{3}e - \frac{1}{3}\lambda)w. \quad \blacksquare \end{aligned}$$

§ II.5. Rozkład wielomianu na czynniki elementarne

(II.91) DEFINICJA. Wielomian $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nazywamy *rozkładalnym* wtedy i tylko wtedy, gdy można go przedstawić w postaci iloczynu co najmniej dwu wielomianów stopni dodatnich, a *quasi-rozkładalnym* wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje element $a \in \mathcal{A}$ nie będący dzielnikiem zera taki, że wielomian aw jest rozkładalny. ■

Z powyższej definicji wynika, że w regularnych pierścieniach wielomianowych wielomiany stopni mniejszych niż 2 są zawsze nierozkładalne.

(II.92) TWIERDZENIE. Jeżeli wielomian $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest pierścieniem wielomianowym nad ciałem $\mathcal{A}$ (regularnym pierścieniem wielomianowym), jest iloczynem wielomianów $v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ stopni dodatnich, a wielomian nierozkładalny (quasi-nierozkładalny) $u \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest dzielnikiem (quasi-dzielnikiem) wielomianu w , to pomiędzy wielomianami $v_1, \dots, v_s$ istnieje wielomian podzielny (quasi-podzielny) przez u .

Dowód. Niech $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ będzie pierścieniem wielomianowym nad ciałem $\mathcal{A}$. Jeżeli u jest dzielnikiem wielomianu $v_k \dots v_s$ ($k=1, \dots, s-1$), czyli istnieje taki wielomian $t \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że $v_k \dots v_s = ut$, a u nie jest dzielnikiem v_k , to na mocy twierdzenia (II.88) istnieją takie wielomiany p i q , że $pu + qv_k = e$, wobec czego $qut = (e - pu)v_{k+1} \dots v_s$, czyli $u(qt + pv_{k+1} \dots v_s) = v_{k+1} \dots v_s$ i u jest dzielnikiem wielomianu $v_{k+1} \dots v_s$. Zatem, jeśli u jest dzielnikiem wielomianu $v_k \dots v_s$, to albo jest dzielnikiem wielomianu v_k , albo dzielnikiem wielomianu $v_{k+1} \dots v_s$. Stąd przez indukcję otrzymujemy tezę. Jeżeli $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest regularnym pierścieniem wielomianowym, to dowód przebiega analogicznie. ■

(II.93) DEFINICJA. Czynnikiem pierwszym (quasi-czynnikiem pierwszym) wielomianu nazywamy każdy wielomian nierozkładalny (quasi-nierozkładalny) stopnia dodatniego. ■

(II.94) DEFINICJA. Czynnikiem elementarnym wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ albo k -krotnym czynnikiem elementarnym wielomianu w ($k \in \mathbb{N}$) nazywamy każdy wielomian postaci v^k , gdzie $v \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest czynnikiem pierwszym, taki że v^k jest, a v^{k+1} nie jest dzielnikiem wielomianu w . ■

(II.95) DEFINICJA. Quasi-czynnikiem elementarnym wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ nazywamy każdy wielomian $v \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, dla którego istnieje taki element $a \in \mathcal{A}$, nie będący dzielnikiem zera, że v jest czynnikiem elementarnym wielomianu aw . ■

(II.96) DEFINICJA. Rozkładem wielomianu w na czynniki elementarne nazywamy przedstawienie go w postaci iloczynu czynników elementarnych wielomianu w (w szczególności w postaci jednego czynnika elementarnego). ■

(II.97) DEFINICJA. Quasi-rozkładem wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ na quasi-czynniki elementarne nazywamy przedstawienie jakiegokolwiek wielomianu aw , gdzie $a \in \mathcal{A}$ nie jest dzielnikiem zera, w postaci iloczynu quasi-czynników elementarnych wielomianu w (w szczególności w postaci jednego quasi-czynnika elementarnego). ■

(II.98) DEFINICJA. Rozkładem wielomianu w z pierścienia wielomianowego nad ciałem na moniczne czynniki elementarne nazywamy przedstawienie go w postaci iloczynu jego najwyższego współczynnika i monicznych czynników elementarnych. ■

(II.99) TWIERDZENIE. W regularnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ równość $aw = v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$, gdzie $v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, $k_1, \dots, k_s \in \mathbb{N}$, $a \in \mathcal{A}$, $a \neq 0$, przedstawia quasi-rozkład wielomianu w na quasi-czynniki elementarne wtedy i tylko wtedy, gdy $v_1, \dots, v_s$ są takimi czynnikiem pierwszymi, że dla dowolnych $\alpha, \beta \in \mathcal{A}$, $j, l \in \{1, \dots, s\}$

$$(II.100) \quad av_j = \beta v_l \Rightarrow \alpha = \beta = 0, \quad \text{gdy } j \neq l.$$

Dowód. Przypadek $s=1$ jest oczywisty. Załóżmy zatem, że $s \geq 2$. Jeżeli równość $aw = v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$ przedstawia quasi-rozkład wielomianu w na quasi-czynniki elementarne, to dla każdego $q \in \{1, \dots, s\}$ wielomian w nie jest quasi-podzielny przez wielomian $v_q^{k_q+1}$. Gdyby istniały takie elementy $\alpha, \beta \in \mathcal{A}$ i takie wskaźniki $j, l \in \{1, \dots, s\}$, $j \neq l$, że $av_j = \beta v_l$ i $\alpha \neq 0$ albo $\beta \neq 0$, wtedy na mocy definicji czynnika pierwszego oba elementy α i β nie byłyby zerami i mielibyśmy

$$\alpha aw = v_1^{k_1} \dots \alpha v_j^{k_j} \dots v_l^{k_l} \dots v_s^{k_s} = v_1^{k_1} \dots v_j^{k_j-1} \dots \beta v_l^{k_l+1} \dots v_s^{k_s},$$

co oznaczałoby, że wielomian w jest quasi-podzielny przez wielomian $v_l^{k_l+1}$ i dałoby sprzeczność. Musi być zatem spełniony warunek (II.100).

Jeżeli — odwrotnie — jest spełniony warunek (II.100) i $aw = v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$, to gdyby wielomian w był quasi-podzielny przez $v_q^{k_q+1}$ ($q \in \{1, \dots, s\}$), istniałby taki element $\alpha \in \mathcal{A}$, $\alpha \neq 0$ i taki wielomian $u \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, że $aw = uv_q^{k_q+1}$, skąd

$$\alpha v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s} = auv_q^{k_q+1}$$

i na mocy twierdzenia (II.79)

$$\alpha v_1^{k_1} \dots v_{q-1}^{k_{q-1}} v_{q+1}^{k_{q+1}} \dots v_s^{k_s} = auv_q.$$

Na mocy twierdzenia (II.92) istniałby wielomian v_p , $p \in \{1, \dots, q-1, q+1, \dots, s\}$, quasi-

-podzielny przez v_q , czyli — z uwagi na nierozkładalność wielomianu v_p — istniałyby takie elementy $\alpha, \beta \in \mathcal{A}$, $\alpha \neq 0$, że $\alpha v_p = \beta v_q$ wbrew (II.100). Z powyższego wynika, że każdy wielomian $v_q^{k_q}$, $q=1, \dots, s$, jest quasi-czynnikiem elementarnym wielomianu w , wobec czego równość $aw = v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$ przedstawia quasi-rozkład wielomianu w na quasi-czynniki elementarne. ■

(II.101) TWIERDZENIE. W pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{F}]$ nad ciałem $\mathcal{F}$ równość $w = av_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$, gdzie $v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{F}]$, $k_1, \dots, k_s \in \mathbb{N}$, $a \in \mathcal{F}$, $a \neq 0$, przedstawia rozkład wielomianu w na moniczne czynniki elementarne wtedy i tylko wtedy, gdy $v_1, \dots, v_s$ są różnymi monicznymi czynnikami pierwszymi.

Dowód jest analogiczny do dowodu twierdzenia poprzedniego. ■

(II.102) TWIERDZENIE. W pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{F}]$ nad ciałem $\mathcal{F}$ dla każdego wielomianu stopnia dodatniego istnieje dokładnie jeden rozkład na moniczne czynniki elementarne, jeśli nie uwzględniać kolejności czynników elementarnych.

Dowód. Jeżeli wielomian w jest nierozkładalny i stopnia dodatniego, a a_m jest jego najwyższym współczynnikiem, to $v := \frac{1}{a_m} w$ jest wielomianem monicznym, a równość $w = a_m v$ przedstawia rozkład wielomianu w na moniczne czynniki elementarne. Jeżeli natomiast wielomian w jest rozkładalny, to można go przedstawić w postaci $w = u_1 \dots u_r$, gdzie $u_1, \dots, u_r$ są wielomianami stopnia dodatniego. Można tu założyć, że $u_1, \dots, u_r$ są nierozkładalne, bo gdyby tak nie było, prowadzilibyśmy rozkład dalej, a postępowanie takie musi doprowadzić do czynników nierozkładalnych. Sprowadzając wielomiany $u_1, \dots, u_r$ przez dzielenie przez najwyższe współczynniki do wielomianów monicznych i łącząc jednakowe czynniki w potęgi, otrzymujemy rozkład wielomianu w na moniczne czynniki elementarne.

Gdyby istniały dwa rozkłady na moniczne czynniki elementarne

$$w = au_1^{k_1} \dots u_r^{k_r} = bv_1^{l_1} \dots v_s^{l_s},$$

gdzie $a, b \in \mathcal{F}$, $a, b \neq 0$, $u_1, \dots, u_r, v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{F}]$, $k_1, \dots, k_r, l_1, \dots, l_s \in \mathbb{N}$, wtedy z uwagi na moniczność czynników elementarnych byłoby $a=b$. Na mocy twierdzenia (II.92) dla każdego czynnika pierwszego v_q ($q=1, \dots, s$) istniałby czynnik pierwszy u_p ($p \in \{1, \dots, r\}$) przez niego podzielny, co z uwagi na ich nierozkładalność i moniczność dałoby $v_q = u_p$. Uwzględniając symetrię, dochodzimy do wniosku, że $r=s$ i ciągi $u_1, \dots, u_r$ oraz $v_1, \dots, v_s$ różnią się co najwyżej kolejnością wyrazów. Gdyby $u_p = v_q$ i $k_p < l_q$, wtedy na mocy twierdzenia (II.79) mielibyśmy

$$u_1^{k_1} \dots u_{p-1}^{k_{p-1}} u_{p+1}^{k_{p+1}} \dots u_r^{k_r} = v_1^{l_1} \dots v_{q-1}^{l_{q-1}} v_{q+1}^{l_{q+1}} \dots v_s^{l_s},$$

wobec czego na mocy twierdzenia (II.92) pomiędzy czynnikami pierwszymi $u_1, \dots, u_{p-1}, u_{p+1}, \dots, u_r$ istniałby podzielny przez $v_q = u_p$, co byłoby sprzeczne. Ze względu na symetrię nie może być również $k_p > l_q$ i wobec tego $k_p = l_q$. Ponieważ czynnik v_q został wybrany dowolnie, wykazaliśmy, że rozkład na moniczne czynniki elementarne jest jednoznaczny z dokładnością do kolejności czynników elementarnych. ■

(II.103) DEFINICJA. W regularnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ dwa quasi-rozkłady wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ na quasi-czynniki elementarne

$$(i) \quad aw = u_1^{k_1} \dots u_r^{k_r}, \quad bw = v_1^{l_1} \dots v_s^{l_s},$$

gdzie $a, b \in \mathcal{A}$, $a, b \neq 0$, $u_1, \dots, u_r, v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, $k_1, \dots, k_r, l_1, \dots, l_s \in \mathbb{N}$, nazywamy *równoważnymi* wtedy i tylko wtedy, gdy $r=s$ i dla każdego czynnika pierwszego u_p ($p=1, \dots, r$) istnieje taki czynnik pierwszy v_q ($q \in \{1, \dots, s\}$) i takie elementy $\alpha, \beta \in \mathcal{A}$, $\alpha, \beta \neq 0$, że $\alpha u_p = \beta v_q$. ■

(II.104) TWIERDZENIE. W regularnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ dla każdego wielomianu stopnia dodatniego istnieje quasi-rozkład na quasi-czynniki elementarne, a każde dwa quasi-rozkłady dowolnego wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ na quasi-czynniki elementarne są równoważne.

Dowód. Jeżeli wielomian w stopnia dodatniego jest quasi-nierozkładalny, to równość $w = w$ przedstawia jego quasi-rozkład na quasi-czynniki elementarne. Jeżeli natomiast jest quasi-rozkładalny, to istnieje taki element $c \in \mathcal{A}$, $c \neq 0$, i takie wielomiany $u_1, \dots, u_r$ stopni dodatnich, że $cw = u_1 \dots u_r$. Można tu przyjąć, że wielomiany $u_1, \dots, u_r$ nie są już quasi-rozkładalne. Łącząc jednakowe czynniki w potęgi, otrzymujemy równość postaci $cw = w_1^{l_1} \dots w_s^{l_s}$, gdzie $w_j \neq w_k$ dla $j \neq k$. Jeżeli pomiędzy wielomianami $w_1, \dots, w_s$ istnieją takie dwa w_p i w_q , że $\alpha w_p = \beta w_q$, $\alpha, \beta \in \mathcal{A}$, $\alpha, \beta \neq 0$, to mamy

$$\begin{aligned} \alpha^{l_p} \beta^{l_q} cw &= w_1^{l_1} \dots (\alpha w_p)^{l_p} \dots (\beta w_q)^{l_q} \dots w_s^{l_s} = \\ &= w_1^{l_1} \dots w_{p-1}^{l_{p-1}} w_{p+1}^{l_{p+1}} \dots (\beta w_q)^{l_p+l_q} \dots w_s^{l_s}. \end{aligned}$$

Łącząc w powyższy sposób wszystkie możliwe wielomiany spośród $w_1, \dots, w_s$ dochodzimy do równości postaci $aw = v_1^{k_1} \dots v_r^{k_r}$, gdzie jest spełniony warunek (II.100). Na mocy twierdzenia (II.99) równość ta przedstawia quasi-rozkład wielomianu w na quasi-czynniki elementarne.

Niech teraz (i) będą dwoma quasi-rozkładami wielomianu w na quasi-czynniki elementarne. Mamy

$$abw = bu_1^{k_1} \dots u_r^{k_r} = av_1^{l_1} \dots v_s^{l_s}.$$

Na mocy twierdzenia (II.92) dla każdego quasi-czynnika v_q ($q=1, \dots, s$) istnieje quasi-czynnik u_p ($p \in \{1, \dots, r\}$) quasi-podzielny przez v_q , czyli – z uwagi na quasi-nierozkładalność wielomianu u_p – istnieją takie elementy $\alpha, \beta \in \mathcal{A}$, $\alpha, \beta \neq 0$, że $\alpha u_p = \beta v_q$. Stąd $r \geq s$, a ze względu na symetrię $s \geq r$, wobec czego $r=s$. Na mocy definicji (II.103) quasi-rozkłady (i) są równoważne. ■

(II.105) TWIERDZENIE. W pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{F}]$ nad ciałem $\mathcal{F}$ wielomian niezerowy $u \in \mathcal{P}[\mathcal{F}]$ jest dzielnikiem wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{F}]$, którego rozkład na moniczne czynniki elementarne ma postać $w = av_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$ ($a \in \mathcal{F}$, $a \neq 0$, $v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{F}]$, $k_1, \dots, k_s \in \mathbb{N}$) wtedy i tylko wtedy, gdy można go przedstawić w postaci

$$(II.106) \quad u = cv_1^{l_1} \dots v_s^{l_s},$$

gdzie $c \in \mathcal{F}$, $c \neq 0$, $l_1, \dots, l_s \in \mathbb{N}_0$ i $0 \leq l_j \leq k_j$ dla $j=1, \dots, s$.

Dowód. Gdy u jest wielomianem stałym, wystarczy przyjąć $l_1 = \dots = l_s = 0$ i $u = ce$. Załóżmy zatem, że u jest wielomianem stopnia dodatniego. Na mocy twierdzenia (II.102) niech $u = cu_1^{m_1} \dots u_r^{m_r}$ będzie rozkładem wielomianu u na moniczne czynniki elementarne. Z założenia istnieje taki wielomian $t \in \mathcal{P}[\mathcal{P}]$, że

$$c \cdot u_1^{m_1} \dots u_r^{m_r} \cdot t = a \cdot v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}.$$

Można przyjąć, że wielomian t jest moniczny i wtedy $c = a$. Dla każdego czynnika pierwszego u_p ($p = 1, \dots, r$) na mocy twierdzenia (II.92) istnieje czynnik pierwszy v_q przez niego podzielny, skąd $u_p = v_q$ i $m_p \leq k_q$. Dopisując ewentualnie w rozkładzie wielomianu u na czynniki elementarne brakujące czynniki spośród $v_1, \dots, v_s$ z wykładnikami zerowymi, otrzymujemy (II.106). Odwrotnie, gdy u ma postać (II.106), wtedy w sposób oczywisty jest dzielnikiem wielomianu w . ■

(II.107) TWIERDZENIE. W regularnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$ wielomian niezerowy $u \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ jest quasi-dzielnikiem wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, którego quasi-rozkład na quasi-czynniki elementarne ma postać $aw = v_1^{k_1} \dots v_s^{k_s}$ ($a \in \mathcal{A}$, $a \neq 0$, $v_1, \dots, v_s \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$, $k_1, \dots, k_s \in \mathbb{N}$) wtedy i tylko wtedy, gdy istnieją takie elementy $b, c \in \mathcal{A}$, $b, c \neq 0$, że

$$(II.108) \quad bu = cv_1^{l_1} \dots v_s^{l_s},$$

gdzie $l_1, \dots, l_s \in \mathbb{N}_0$ i $0 \leq l_j \leq k_j$ dla $j = 1, \dots, s$.

Dowód jest analogiczny do dowodu twierdzenia poprzedniego. ■

(II.109) TWIERDZENIE. Każdy wielomian stopnia dodatniego $w \in \mathcal{P}[\mathcal{C}]$, gdzie $\mathcal{C}$ jest ciałem liczb zespolonych, ma rozkład na moniczne czynniki elementarne postaci:

$$(II.110) \quad w = a(x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_s e - \lambda)^{k_s},$$

gdzie $a \in \mathcal{C}$, $a \neq 0$, $k_1, \dots, k_s \in \mathbb{N}$, $a, x_1, \dots, x_s \in \mathcal{C}$ są pierwiastkami wielomianu w o krotnościach odpowiednio $k_1, \dots, k_s$ i $k_1 + \dots + k_s = \text{st } w$.

Dowód wynika z twierdzeń (II.83), (II.80) i (II.101). ■

(II.111) TWIERDZENIE. W pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{C}]$ nad ciałem liczb zespolonych $\mathcal{C}$ jedynymi monicznymi czynnikami pierwszymi są wielomiany postaci $ae - \lambda$, gdzie $a \in \mathcal{C}$.

Dowód wynika z twierdzenia poprzedniego. ■

(II.112) TWIERDZENIE. Rozkład na czynniki elementarne dowolnego wielomianu $w \in \mathcal{P}[\mathcal{R}]$, gdzie $\mathcal{R}$ jest ciałem liczb rzeczywistych, stopnia dodatniego ma postać:

$$(II.113) \quad w = a(x_1 e - \lambda)^{k_1} \dots (x_t e - \lambda)^{k_t} (q_1 e + p_1 \lambda + \lambda^2)^{l_1} \dots (q_r e + p_r \lambda + \lambda^2)^{l_r},$$

gdzie $a \in \mathcal{R}$, $a \neq 0$, $x_1, \dots, x_t \in \mathcal{R}$ są pierwiastkami wielomianu w o krotnościach odpowiednio $k_1, \dots, k_t$, $p_j, q_j \in \mathcal{R}$, $p_j^2 - 4q_j < 0$ dla $j = 1, \dots, r$ i $k_1 + \dots + k_t + 2(l_1 + \dots + l_r) = \text{st } w$.

Dowód. Wielomian w można traktować jako przypadek szczególny wielomianu z pierścienia $\mathcal{P}[\mathcal{C}]$, gdzie $\mathcal{C}$ jest ciałem liczb zespolonych, i wobec tego jego rozkład na czynniki elementarne w pierścieniu $\mathcal{P}[\mathcal{C}]$ ma postać (II.110), gdzie $x_1, \dots, x_s \in \mathcal{C}$ są pierwiastkami zespolonymi wielomianu zespolonego w . Można tak dobrać wskaźniki, aby z tych

pierwiastków $x_1, \dots, x_t$ ($t \leq s$) były rzeczywiste, a $x_{t+1}, \dots, x_s$ już nie. Niech x_j będzie jednym z pierwiastków nierzeczywistych, a więc takim, że $x_j^* \neq x_j$ ($t+1 \leq j \leq s$). Ponieważ $w^* = w$, $\lambda^* = \lambda$, $e^* = e$, więc na mocy (II.110) $w = a(x_1^* e - \lambda)^{k_1} \dots (x_s^* e - \lambda)^{k_s}$, skąd wynika, że jeżeli $(x_j e - \lambda)^{k_j}$ jest czynnikiem elementarnym wielomianu w , to $(x_j^* e - \lambda)^{k_j}$ też jest czynnikiem elementarnym tego wielomianu. Ponieważ

$$(x_j^* e - \lambda)^{k_j} (x_j e - \lambda)^{k_j} = (q_j e + p_j \lambda + \lambda^2)^{k_j},$$

gdzie $q_j = x_j^* x_j \in \mathcal{R}$, $p_j = -x_j - x_j^* \in \mathcal{R}$ oraz

$$p_j^2 - 4q_j = (x_j + x_j^*)^2 - 4x_j^* x_j = (x_j - x_j^*)^2 = -4(\operatorname{im} x_j)^2 < 0,$$

więc z rozkładu (II.110) wielomianu w na czynniki elementarne zespolone otrzymujemy rozkład (II.113) wielomianu w na czynniki elementarne rzeczywiste. ■

(II.114) TWIERDZENIE. W pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{R}]$ nad ciałem liczb rzeczywistych $\mathcal{R}$ jedynymi monicznymi czynnikami pierwszymi są wielomiany postaci $ae - \lambda$ i $qe + p\lambda + \lambda^2$, gdzie $a, p, q \in \mathcal{R}$ i $p^2 - 4q < 0$.

Dowód wynika z twierdzenia poprzedniego. ■

§ II.6. Wzór interpolacyjny Lagrange'a

(II.115) TWIERDZENIE. W dowolnym pierścieniu wielomianowym $\mathcal{P}[\mathcal{F}]$ nad ciałem $\mathcal{F}$ istnieje dokładnie jeden wielomian w stopnia co najwyżej $m \geq 0$ taki, który w $m+1$ różnych punktach $a_0, \dots, a_m \in \mathcal{F}$ przyjmuje odpowiednio wartości $y_0, \dots, y_m \in \mathcal{F}$. Tym wielomianem jest

$$(II.116) \quad w := \sum_{k=0}^m y_k \cdot \frac{(a_0 e - \lambda) \dots (a_{k-1} e - \lambda)(a_{k+1} e - \lambda) \dots (a_m e - \lambda)}{(a_0 - a_k) \dots (a_{k-1} - a_k)(a_{k+1} - a_k) \dots (a_m - a_k)}.$$

Dowód. Wielomian (II.116) przyjmuje w punktach $a_0, \dots, a_m$ wartości odpowiednio $y_0, \dots, y_m$ i jest stopnia co najwyżej m . Gdyby istniały dwa takie wielomiany w i v , wtedy wielomian $w - v$ byłby też stopnia co najwyżej m i miałby $m+1$ różnych pierwiastków, a mianowicie $a_0, \dots, a_m$. Na mocy twierdzenia (II.82) wielomian $w - v$ musiałby być zerowy, skąd $w = v$. ■

(II.117) PRZYKŁAD. Znajdziemy wielomian $w \in \mathcal{P}[\mathcal{R}]$, gdzie $\mathcal{R}$ jest ciałem liczb rzeczywistych, który w punktach $-2, -1, 0, 2$ przyjmuje odpowiednio wartości $3, 1, 1, 7$ i jest stopnia co najwyżej 3 . Na mocy (II.116) mamy

$$\begin{aligned} w = & 3 \cdot \frac{(-e - \lambda)(-\lambda)(2e - \lambda)}{(-1+2) \cdot 2 \cdot (2+2)} + 1 \cdot \frac{(-2e - \lambda)(-\lambda)(2e - \lambda)}{(-2+1) \cdot 1 \cdot (2+1)} + \\ & + 1 \cdot \frac{(-2e - \lambda)(-e - \lambda)(2e - \lambda)}{(-2-0)(-1-0)(2-0)} + 7 \cdot \frac{(-2e - \lambda)(-e - \lambda)(-\lambda)}{(-2-2)(-1-2)(-2)} = e + \lambda + \lambda^2. \quad \blacksquare \end{aligned}$$

Wzór (II.116) nosi nazwę wzoru interpolacyjnego Lagrange'a.

§ II.7. Funkcje wielomianowe

(II.118) DEFINICJA. Lewą (prawą) funkcją wielomianową $f: \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$, nazywamy funkcję, która każdemu elementowi $x \in \mathcal{X}$ przyporządkowuje — zgodnie ze wzorem (II.32) — lewą (prawą) wartość ${}_x a$ ($a_{(x)}$) określonego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w punkcie x . ■

(II.119) DEFINICJA. Funkcją wielomianową $f: \mathcal{X} \mapsto \mathcal{X}$, gdzie $\mathcal{X}$ jest pierścieniem nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$, nazywamy funkcję, która każdemu elementowi $x \in \mathcal{X}$ przyporządkowuje wartość $a(x)$ określonego wielomianu $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ w punkcie x , przy założeniu, że dla każdego $x \in \mathcal{X}$ taka wartość istnieje. ■

Jeden i ten sam wielomian $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ może służyć do określenia wielu funkcji wielomianowych, ponieważ można rozpatrywać jego wartości w różnych pierścieniach $\mathcal{X}$ nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$.

(II.120) PRZYKŁAD. Wielomian $a \in \mathcal{P}[\mathcal{R}]$, gdzie $\mathcal{R}$ jest ciałem liczb rzeczywistych, określony wzorem $a := (3, -2, 0, 1, 0, \dots)$ może służyć do określenia funkcji wielomianowej $f: \mathcal{R} \mapsto \mathcal{R}$ wzorem

$$(i) \quad f(x) := a(x) := 3 - 2x + x^3.$$

Ten sam wzór (i) może służyć do określenia funkcji wielomianowej $f: \mathcal{C} \mapsto \mathcal{C}$, gdzie $\mathcal{C}$ jest ciałem liczb zespolonych.

Wielomian a może również służyć do określenia funkcji wielomianowej $f: \mathcal{P}[\mathcal{R}] \mapsto \mathcal{P}[\mathcal{R}]$ wzorem

$$f(x) := a(x) := 3e - 2x + x^3$$

i, na przykład, dla $x := (1, 1, 0, \dots)$, czyli — zgodnie ze wzorem (II.29) — dla wielomianu $x := e + \lambda$ dawać

$$f(e + \lambda) = 3e - 2(e + \lambda) + (e + \lambda)^3 = 2e + \lambda + 3\lambda^2 + \lambda^3. \quad \blacksquare$$

Z drugiej strony jedna i ta sama funkcja wielomianowa

$$f(x) \equiv a_0 + a_1 x + \dots + a_n x^n$$

może nie wyznaczyć współczynników $a_0, \dots, a_n$ jednoznacznie.

(II.121) PRZYKŁAD. Niech $\mathcal{A} := (\mathcal{U}, +, \cdot, -, 0, 1)$ będzie pierścieniem z jedynką, gdzie $\mathcal{U} := \{0, 1\}$, a działania $+$, $\cdot$, $-$ są określone wzorami:

$$\begin{aligned} 0+0=0, & \quad 0+1=1, & 1+0=1, & \quad 1+1=0, \\ 0 \cdot 0=0, & \quad 0 \cdot 1=0, & 1 \cdot 0=0, & \quad 1 \cdot 1=1, \\ -0=0, & \quad -1=1. \end{aligned}$$

Rozpatrzmy funkcje wielomianowe $f, g: \mathcal{A} \mapsto \mathcal{A}$ określone dla dowolnych $x \in \mathcal{A}$ wzorami:

$$(ii) \quad f(x) := 1 + x, \quad g(x) := 1 + x - x^2 + x^3.$$

Mamy

$$f(0)=1, \quad f(1)=0 \quad \text{oraz} \quad g(0)=1, \quad g(1)=0.$$

Zatem f i g są jedną i tą samą funkcją, która może być określona różnymi wielomianami, na przykład wielomianami (ii). ■

(II.122) TWIERDZENIE. Dla regularnego pierścienia wielomianowego $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedynek o nieskończenie wielu elementach, każdemu wielomianowi $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ odpowiada w sposób wzajemnie jednoznaczny funkcja wielomianowa $f: \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{A}$ określona wzorem $f(x) \equiv a(x)$, $x \in \mathcal{A}$ (a zatem każda taka funkcja wielomianowa f wyznacza współczynniki wielomianu a jednoznacznie).

Dowód. Ze wzoru $f(x) \equiv a(x)$ wynika, że każdy wielomian $a \in \mathcal{P}[\mathcal{A}]$ wyznacza tę funkcję wielomianową f jednoznacznie. Gdyby $f(x) \equiv a(x)$ i $f(x) \equiv b(x)$ oraz $a \neq b$, wtedy każdy element $x \in \mathcal{A}$ byłby pierwiastkiem wielomianu $c := a - b$, czyli wielomian niezerowy c miałby nieskończenie wiele pierwiastków, wbrew twierdzeniu (II.82). Zatem każda funkcja wielomianowa $f: \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{A}$ wyznacza wielomian a jednoznacznie. ■

(II.123) TWIERDZENIE. Dla regularnego pierścienia wielomianowego $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$, gdzie $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedynek o nieskończenie wielu elementach, zbiór wszystkich funkcji wielomianowych $f: \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{A}$, określonych wzorami postaci $f(x) \equiv a(x)$, $x \in \mathcal{A}$, tworzy pierścień izomorficzny z $\mathcal{P}[\mathcal{A}]$.

Dowód, na mocy twierdzenia poprzedniego, wynika ze wzoru $f(x) \equiv a(x)$. ■

Definicje (II.118) i (II.119) oraz twierdzenie (II.123) kładą pomost między teorią wielomianów wyłożoną wyżej a teorią opartą na definicji wielomianu jako funkcji. W obu teoriach rozpatrujemy wiele analogicznych faktów, ich zapis też bywa analogiczny, a różnica leży wtedy głównie w interpretacji wzorów.

Główna korzyść płynąca z wprowadzenia algebraicznej definicji wielomianu, jak to było wyłożone wyżej, polega na tym, że jeden i ten sam wielomian może służyć — jak widzieliśmy w przykładzie (II.120) — do określenia różnych funkcji wielomianowych.